

A „Szökött katona“

A Nemzeti Színház multjából

Még nyolcvan esztendeje sincs, hogy megnyitották a Nemzeti Színházat . . . Talán még itt-ott egy-két öreg ember vissza is tudna emlékezni arra a szép augusztusi estére, amikor tekintetes Vörösmarthly Mihály táblabíró urnak „Árpád ébredése“ című prologusát először játszották a „Pesti Magyar Színház“-ban . . . (1840-ig ez volt a neve a Nemzeti Színháznak.)

Nyolcvan esztendő! . . . Hát mi az? Hiszen éppen csak hogy fehér lett a haja azoknak a gyerekeknek, akik a negyvenes-ötvenes években méttát játszottak a Nemzeti Színház szomszéd-ságában és — ime — már csak üresség tátong azon a helyen, hol a Nemzeti Színház épülete állott!

Vályogból összetakolt tanyai istállók is tul-élik sokszor a nyolcvan esztendőt és a hatalmasan megépített Nemzeti Színházra már hetvenhat éves korában kimondták a halálos ítéletet . . .

Pedig még most is érzik itt az illat, amit a Beleznay-kert felől hozott a májusi szellő . . . Szinte hallható még Megyeri kacagása, Füredi éneke . . . A gyommal benőtt udvaron bizton meg lehetne még találni Déryné ifiasszony lábnyomát is . . . Réthy Mihály hájas csizmáinak patkós kopogása éppen csak most hangzott el . . . Az imént ment erre az öreg Lendvay, carbonári köpenyegben, gitárral a kezében . . . Sötétszürke két nagy szemével most nézi a próbacédulát a szép Laborfalvy Róza leányasszony! . . . Szigl-
geti Ede, a színház titoknoka, előadás után fel-türt gallérral siet éjjelente a szállására, hogy miután titkári, rendezői és színészi bokros teend-
őit elvégezte, odahaza hozzáfogjon készülő da-
rabának: a „Szökött katoná“-nak megírásához. . .

A Nemzeti Színház nagyobb arányú fejlődé-
sének az 1840-ik évi pozsonyi országgyűlés vetelte
meg az alapját.

Valóságos csoda történt ekkor Pozsonyban.
A Patópálok ivadékai, az alkotmánybeli elő-
jogaiknál fogva adót fizetni nem tartozó ma-
gyar nemesek önmaguknak önkéntes megadó-
ztatásával 400.000 pengő forintot szavaztak meg a
Nemzeti Színház részére, azzal az előrelátó, nagy
konceptióju kikötéssel, hogy e soha el nem költ-
hető alaptőke kamatainak is csupán kétharmad
része fordítható a színház céljaira, az egyharmad
rész pedig mindenkor a tőkéhez csatolandó!

A Grassalkovics-teleken épült vármegeyi szin-
ház ekkor lett igazán az egész nemzeté . . . A
„Pesti Magyar Színház“ nevezet eltűnt s 1840
augusztus 8-ától a színlapok homlokán „Nemzeti
Színház“-nak kezdi magát nevezni az intézet.

Hanem hát amit a Tekintetes Karok és Ren-
dek hazafias felbuzdulásból olyan jól megcsinál-
tak, a gyenge és tehetségtelen színházigazgatók
szépen el is rontották. (Régi híres jogász-nemzet
vagyunk, de a színházigazgatásba akkor még nem
tanultunk bele.)

A pozsonyi diéta egy „országos választ-
mány“-t állított a Nemzeti Színház élére, de bizony
ezek az urak sem tudtak ott többre menni, mint
elődeik: a „vármegeyi bizottság“. Színházigazgató
urainknak Schödelné volt a programjuk. Ez a
szeszélyes opera-primadonna uralta a Nemzeti
Színházat. A színházi alaptőke kamatait is az
opera nyelte el, a drámának meg inkább
csak apróbb garasok jutottak belőle . . .
Pedig hát az opera veszélyeztette leginkább
a színház anyagi érdekeit. Mert igaz ugyan, hogy
az operai előadások vonzó hatással voltak a közön-
ségre, de a nagy kiállítási költségeket behozni még
sem bírták. Nem csoda hát, hogy az országos vá-

lasztmány is állandó deficittel dolgozott. Hogy pe-
dig ezt a deficitet valahogy enyhítsék, kapva-kap-
tak mindenféle nyereszkesedési eszközön a művé-
szeti irányelvek rovására. Az országos választmány
az évi 16.000 pengő forintnyi országos szubven-
ció mellett is büvészeket, kötélláncosokat, suly-
emelő bajnokokat és mindenféle talián komédiá-
sokat léptetett fel gyakorta azon a színpadon, ame-
lyet egyenesen a magyar nyelv kultuszára s a
dráma-irodalom fejlesztésére emelt az ország.

De hiába feszített kötelet a nézőtér felett az
országos választmány, hiába léptetett fel kötéllán-
cosokat és idomított elefántokat, a színház anyagi
helyzete csak nem akart javulni. A választmányi
urak sehogysem boldogultak, pedig a szubvención
felül 28.000 forintot költöttek el az alaptőkéből.
No de legalább belátták végre a tehetetlenségüket
s három káros esztendő után visszavonultak az
igazgatótól. Az országosított Nemzeti Színházat
pedig kevesebb (12.000 forint) szubvención mellett
egyszerűen bérbeadták a legtöbbet ígérő Bartay
Endrének!!

Ebben a veszedelmes, sőt csaknem bűnös ki-
sérletezésben csupán csak az volt a szerencse,
hogy Bartay kitűnő színház-embernek bizonyult.
Az országos választmány idejében — amikor szél-
tében azt beszélték Pest-Budán, hogy a Nem-
zeti Színházat véglegesen be kellene zárni —
hétköznapi 40, vasárnap 80 frt volt az átlagos napi
jövedelem s alig vette át Bartay Endre a színház
vezetését, majdnem mindennapos dolog lett a
telt nézőtér. Pedig nem is léptetett fel büvészeket,
meg birkózókat. De hát akkor mit csinált ez az
ördögös ember, hogy egyszerre ilyen keresett
cikké varázsoltá a színházat?

Bartay megérezte, hogy mi a Nemzeti Szin-
ház hivatása. Mihelyt igazgató lett, száz aranyas
színmű-pályázatot hirdetett. (Előtte egyáltalán nem

dijazták nálunk a drámairót, vagy ha adtak is neki valamit, kevesebb volt az a semminél.)

Szigligeti Ede erre a pályázatra nyújtotta be a Szökött katonát, az első magyar népszínművet, melyhez Szerdahelyi József, a Nemzeti Színház kiváló színésze és énekese „szerkeszté” a muzsikát...

A Szökött katona mindjárt a Bartay-éra legclején színre került. (1843 nov. 25-én.)

Minden tekintetben nagyjelentőségű művészi esemény volt az. Egy új műfaj állotta ki ekkor diadalmasan a színpadi tűzpróbát. A népszínmű sallangos szekere robbogott be ezen az estén a színpadra és magával hozta a magyar falu illatos levegőjét, a nagy méla puszták busongó nótáját. Mindez olyan újszerű, érdekes színpadi jelenség volt akkor, hogy még a jó németeket is tömegesen vonzotta a színházba...

És senki sem beszélt többé arról, hogy a Nemzeti Színház kapuit véglegesen be kellene zárni!

Ettől a nagy veszedelemtől a Szökött katona mentette meg akkoriban a magyar kulturát!

*

Fehérhaju vén gyerekek, akik a fiatal Nemzeti Színházban gyakorta szorongtak a diákhelyen, csillogó szemekkel beszéltek nekem a Szökött katona első nagy sikereiről, a híres aktorok játékáról... Lelki szemeim elé rajzolták Petőfi Sándort is, amint a Hatvani-utcán keresztül sietve halad a Nemzeti Színház felé, hogy ott Egressy Gábor jutalomjátéka alkalmából mint Gémessy nótárius fellépjen a Szökött katonában... (1844. október 12-én.)

Fehérhaju boldog vén gyerekek! Ők még teljesen bennéltek abban a szép korszakban, melyet mi már csak a szemeinkkel tudunk végigsímozgatni...

Pataki József